of a mid-16th-century stove tile, the panel of which was decorated with a putti relief and which was found in a layer from the second half of the 17th century (Fig. 4).

Linas Kvizikevičius,
Gintautas Rackevičius

Vilniaus gatvė 41

Vilniaus g. 41, Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejaus teritorijos V dalyje, naujai statomo administracijos pastato (4 korpuso) būsimo rūsio vietoje 2012 m. buvo ištirtas 130 m² plotas (1 pav.). Tyrimų plotas yra XVI a. pradžioje gynybine siena aptvertoje Vilniaus senamiesčio dalyje, Vilijos (Vilniaus) vartų P ir Trakų vartų ŠV prieigose. Apie teritorijoje buvusius XIV–XVI a. pastatus neturime tikslių kartografijos duomenų. XVIII a. 3 dešimtmetyje sudarytame Vilniaus plane iš Johanno Georgo Maximiliano von Fürstenhoffo žemėlapių rinkinio prieš Šv. Kotrynos bažnyčią vaizduojamas „ilgas namas“ (dabartinės Vilniaus g. 41) prie Vilijos gatvės V kelkraščio.

XVI a. pabaigoje šalia Vilijos gatvės stovėję 3 gotikiniai namai buvo sujungti į vieną XVII a. pradžioje. Šis pastatas šiuo metu vadinamas Mažaisiais Radvilų rūmais (UK 644). Jo savininkai buvo Jonušas (1612–1655 m.), Karolis Stanislovas (1669–1719 m.), Mykolas Kazimieras Žuvelė (1702–1762 m.) ir Domininkas (1786–1813 m.) Radvilos. Po XVIII a. vidurio gaisro užmūryta kiemo fasado arkada ir, matyt, nugriauta labiau nuo gaisro nukentėjusi rūmų Š dalis, kurios nebematome XIX–XX a. kartografijos šaltiniuose. XVIII a. II pusėje pastatas paverčiamas Radvilų rūmų, esančių Trakų gatvėje, ūkine oficina. M. K. Radvilos Žuvelės žmona Pranciška Uršulė Radvilienė-Vyšniovecka (1705–1753) nuo 1747 m. čia buvo įrengusi dvaro teatrą. 1796 m. teatro pastatas rekonstruotas pritaikant patalpas Vilniaus miesto teatrui. Teatras veikė iki 1845 m. (2 pav.). Vėliau pastatas rekonstruotas pritaikant jį gyvenamosioms patalpoms, čia įrengti butai.

Jau XVIII a. pabaigoje teatro pastatas buvusioje Vilijos (tuomet Šv. Kotrynos) gatvėje priskirtas 395 posesijai. Posesijos pastatai matomi Karolio Grunerto 1808 m. Vilniaus plane, tiesa, tik P iki XVIII a. pabaigos stovėjusio „ilgojo

1 pav. Vilniaus g. 41 teritorija, raudonai pažymėta 2012 m. tyrimų vieta. L. Kvizikevičiaus brėž.

Fig. 1. The grounds of Vilniaus St. 41 with the 2012 excavated area marked in red

2 pav. 1837 m. Vilniaus plano fragmentas, raudonai pažymėta 2012 m. tyrimų vieta. L. Kvizikevičiaus brėž.

Fig. 2. A fragment of the 1837 Vilnius plan with the 2012 excavated area marked in red

3 pav. 2012 m. tyrimų plotas XIX a. pradžios namo pamatinės dalies liekanų viduje: A – statinio pamatinės dalies liekanos; B – akmenų grindinio su lataku fragmentas, XVII a. I pusė. G. Rackevičiaus nuotr.

Fig. 3. The 2012 excavated area inside the foundation of an early 19th-century house: A – the remains of a structure's foundation; B – a fragment of stone paving with a gutter, first half of the 17th century

namo" dalis. Ji beveik atitinka dabartinio Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejaus pagrindinio pastato planą (1 pav.). Posesijos V dalyje nėra jokių pastatų. Tik pagal kartografijos duomenis galima spėti, kad iki XIX a. pradžios 2012 m. tyrinėtoje Vilniaus g. 41 namo naujai statomo 4 korpuso teritorijoje nebuvo ankstesnių pastatų. Tai patvirtino ir 2012 m. archeologiniai tyrimai. 1837, 1840, 1845 m. Vilniaus planuose buvusios 395 posesijos V dalyje ir gretimos 394 posesijos R dalyje matomi du pastatai, statmenai sujungti, sudarantys bendrą L raidės planą (2 pav.). Vilniaus g. 41 namo teritorija ir pastatas prie Vilniaus gatvės pažymėti kaip Miesto teatras. Tai atitinka to meto (iki 1845) pastato paskirtį. Pastatas, patenkantis į buvusios 395 posesijos teritoriją, sutampa su XX a. čia stovėjusiu dviejų aukštų pastatu vienšlaičiu stogu. Jis kaip avarinis nugriautas XXI a. pradžioje. Iki 2012 m. archeologinių tyrimų sezono pradžios išliko tik dvi šio namo sienos (Š ir V) bei pamatinė dalis. XIX a. II pusėje – XX a. I pusėje į Š ir į P prie šio pastato pristatyti dar du pastatai. Jie matomi 1938 m. Vilniaus plane. Pastatų V sienų konfigūracija beveik sutampa su XVIII a. pabaigoje susiformavusios 395 posesijos V riba.

Praeito šimtmečio pabaigoje Mažųjų Radvilų rūmų pastatas (tada Lietuvos dailės muziejaus filialas) archeologų tyrinėtas jo restauracijos metu (1980 m., G. Gendrėnas – *LIIR*, f. 1, b. 835; 1988 m. V. Daminaitis – *LIIR*, f. 1, b. 1591; 1990 m. V. Daminaitis – *LIIR*, f. 1, b. 1735). Ant įžemio susiformavusiame sluoksnyje surasti XIV a. II pusės keraminių indų fragmentai. 1990 m. buvo ištirtas 550 m^2 plotas, atidengtas XVII a. I pusės Radvilų rūmų kiemo grindinys, išlikęs 270 m^2 plote. Darbų metu surasta gausybė XVI–XVII a. radinių bei to paties laikotarpio monetų. 2009 ir 2011 m. tirta Vilniaus g. 41 namo teritorija – naujai suprojektuoto 3 administracinio korpuso, griaunamo avarinės būklės kiemo korpuso ir numatomo įrengti rūsio vietoje (*ATL 2009 metais*, V., 2010,

p. 400–401; *ATL 2011 metais*, V., 2012, p. 553–555). Avarinės būklės kiemo korpuso griovimo metu žvalgyta 340 m² teritorija, o numatomo įrengti rūsio vietoje ištirti 50 m² ir 176 m² plotai. Kultūrinio sluoksnio storis siekė 2,5–2,7 m. Ankstyviausias sluoksnio horizontas datuojamas XIV a. pabaiga – XV a. pradžia. Surastos krosnių liekanų XVI a. pabaigos – XVII a. pradžios sąvartos siejamos su XVII a. pradžios statybos parengiamaisiais darbais. Aptiktos XVII a. pastato mūrinių pamatų ir to paties laikotarpio grindinių bei krosnies pamato liekanos.

2012 m. tyrimų sezono metu buvo ištirta 130 m² dydžio XIX a. pradžios pastato liekanų Š dalis (3 pav.). Čia numatomas įrengti muziejaus administracinio pastato 4 korpuso rūsys. Kultūrinio sluoksnio storis siekė 4,5 m (H_{abs} 110,30–105,80 m). Ankstyviausieji XV a. teritorijos apgyvendinimo pėdsakai išlikę fragmentiškai. Ploto P dalyje ant geltono smėlio įžemio aptiktos juodos žemės su angliukais, XV a. I pusės sluoksnio liekanos su to meto būdingų keraminių indų – virimo puodų fragmentais (4:2–3 pav.). Geriau išlikusio puodo pakraštėlis puoštas bangele ir horizontaliomis juostelėmis, ryškiai profiliuotu kakleliu. Puodų fragmentai apdegę, degti oksidacinėje aplinkoje, molio liesiklis – grūstas granitas, gausiau naudotas formuojant indų dugnus.

XVI a. I pusėje iškastos duobės žemesniosios dalies užpildui priskirtas XV a. gotikinio karūninio koklio, uždengto kiaurarašte plokšte ir padengto žalios spalvos glazūra, fragmentas (4:4 pav.). XIX a. pradžios namo Š sienos pamatų perkasime surastas Prahos grašis (4:1 pav.). Tokios monetos vietinėje piniginėje apyvartoje buvę nuo XIV iki XVI a. pradžios. Geltono smėlio įžemyje įvairiose tyrimų ploto dalyse išryškėjo organinės (?) kilmės žymės. Tačiau nė vienos jų negalima interpretuoti kaip medinio statinio liekanų. Galbūt tai gretimose teritorijose vykusių medinių pastatų statybose nepanaudotų rąstų bei lentų liekanų pėdsakai? Galima manyti, kad ankstyviausieji teritorijos apgyvendinimo pėdsakai ir to meto buvęs paviršius sunaikintas XVI a. pabaigos – XVII a. pradžios statybų ir teritorijos tvarkymo metu. Tai netiesiogiai patvirtina ir pavieniai XV a. buitinių keraminių indų fragmentai, rasti XVII a. sluoksniuose.

Ties tiriamo ploto P pjūviu tirti dauboje išlikę XVI–XVII a. pradžios sluoksniai. Daubos žemesnėje dalyje XVI a. I pusėje susiformavu-

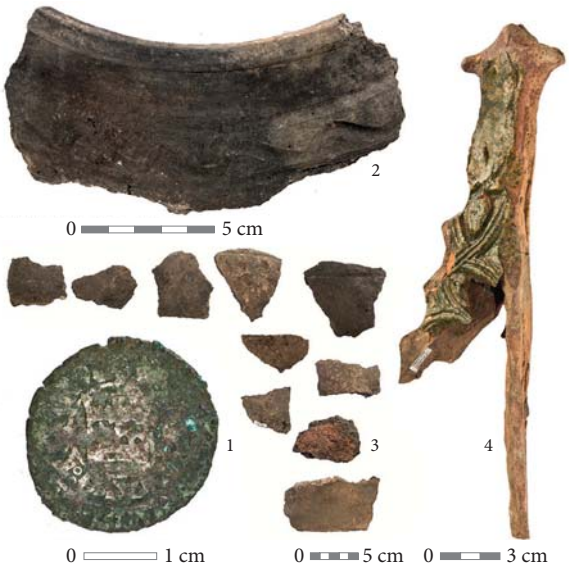

4 pav. Radiniai: 1 – Prahos grašis, Vaclavas IV (?) 1378–1419; 2–3 – puodo kaklelis, indų šukės, XV a. II pusė; 4 – karūninio koklio fragmentas, XV a. V. Overlingo nuotr.

Fig. 4. Finds: 1 – a Prague groat, Wenceslas IV (?), 1378–1419; 2–3 – a pot neck, vessel sherds, second half of the 15th century; 4 – a fragment of a 'crest' stove tile (Bekrönungskachel), 15th century

5 pav. Vazonai, puodai, puodas in situ, XVI a. pradžia. G. Rackevičiaus ir V. Overlingo nuotr.

Fig. 5. Vases, pots and a pot in situ, early 16th century

siame šviesiai rudos žemės sluoksnyje rasta unikali buitinių keraminių indų kolekcija (5 pav.). Be iš ankstesnio laikotarpio XV a. pabaigos pažįstamų virimo puodų, čia surasti XVI a. pradžioje pradėti gaminti vazonai. Jie nepadengti glazūra, puošti bangelėmis ir horizontaliomis juostomis, kai kurių dugne išpjautos arba išmuštos skylės perteklinio vandeniui nutekėti. Vėlesni ir tyrinėtojams geriau pažįstami šio tipo indai dažnai neglazūruoti, žalia glazūra padengtais kakleliais.

XVII a. I pusės horizontai išlikę beveik visame tyrimų plote. Šio laikotarpio sluoksniuose randama palyginti nedaug radinių, pavienių plokštinių XVI a. II ketvirčio polichromine glazūra padengtų (6:1–2 pav.), XVI a. pabaigos žalios spalvos glazūra padengtų, puoštų 4 lubų kesonais, XVI a. dubeninių koklių keturkampe anga (6:3 pav.) buitinių keraminių indų liekanos.

Ploto P dalyje H_{abs} 107,90–107,30 m altitudėmis išlikęs XVII a. I pusės akmenų grindinio fragmentas su lataku (3:B pav.). Grindinys suardytas XIX a. pradžios namo statybos ir XX a. I pusės jo rekonstrukcijos metu. Ties panašia altitude atidengtas XVII a. grindinio

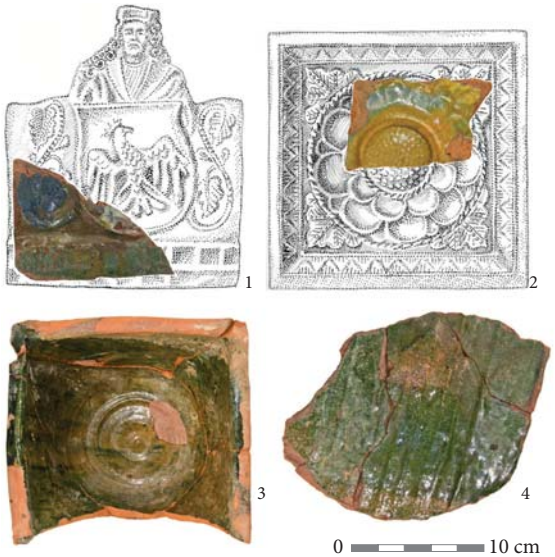

6 pav. Radiniai: 1 – karūninio koklio fragmentas; 2 – kvadratinio koklio fragmentas, XVI a. II ketvirtis; 3 – dubeninio koklio fragmentas, XVI a.; 4 – plokščiosios čerpės fragmentas, XVI a. (?)/ XVII a. V. Overlingo nuotr., A. Mizgirienės pieš.

Fig. 6. Finds: 1 – a fragment of a 'crest' stove tile; 2 – a fragment of a square stove tile, second quarter of the 16th century; 3 – a fragment of a 'bowl-shaped' stove tile (Schüsselkachel), 16th century; 4 – a fragment of a flat roof tile, 16th(?)/17th century

fragmentas 2009 m. tirtoje teritorijoje į Š nuo 2012 m. tirtojo grindinio liekanų (*LIIR*, f. 1, b. 5194). Ties ploto V pjūviu surastas XVII a. mūrinio statinio pamato fragmentas. Statinys nugriautas XIX a. pradžioje namo statybos metu. Jo pamatinė dalis išlikusi žemiau arkinės konstrukcijos namo V pamato (3:A pav.).

Ties ploto P pjūviu surastas vertingiausias XVII a. I pusės sluoksnio radinys – XVI–XVII a. pradžios 37 sidabrinių monetų lobis (7 pav.). Vėliausios tiksliai datuojamos lobio monetos kaldinimo metai – 1604 m. Zigmanto III Vazos Rygos miesto šilingas.

XVII a. vidurio – XVIII a. pradžios sluoksniuose rasta nemažai Vilniaus miesto tyrinėtojams gerai žinomų XVII a. I pusės vien žalios spalvos glazūra padengtų, puoštų treliažo, lubų kesonų motyvais koklių, nemažai vietinės gamybos ir importinių keraminių indų, buitinių keraminių indų liekanų (8:1–10 pav.), taip pat pavienių dubeninių koklių keturkampe anga fragmentų (8:4 pav.). 12 % plokštinių koklių fragmentų puošti herbiniu ereliu (8:9 pav.). Tokie kokliai padengti vien žalios spalvos arba daugiaspalve glazūra, ant geriau išlikusių koklių erelio krūtinės matomas Radvilų giminės herbas – trimitai (*Trąby*). Galima manyti, kad tai netoliese buvusių Radvilų rezidencijų krosnių liekanos. Būdingiausi plokštinių koklių puošybos motyvai – lubų kesonai, treliažas (7:11 pav.). Rasta nemažai XVII a. I pusės plokštinių koklių fragmentų, padengtų perdegusios žalios spalvos glazūra, įgavusia rausvą atspalvį (8:5, 8 pav.). Jų plokštės puoštos angelo galvos, treliažo vartuose, floristiniais motyvais. Tokia nekokybiška glazūra padengtų kvadratinių, karnizinių, karūninių koklių liekanų rastos gana kompaktiškai, tyrimų ploto Š dalyje. Galima manyti, kad šie kokliai, nepaisant nekokybiškos glazūros, buvo sumontuoti vienoje šildymo krosnyje. Tarp jų nepasitaikė deformuotų plokščių, kurias galima interpretuoti tik kaip išmestas gamybos broko liekanas.

7 pav. Monetos: 1–2 – XVI–XVII a. pradžios sidabrinių monetų lobis in situ ir sulipusios monetos; 3 – Žygimantas Senasis, grašis, 1534 m., Prūsija; 4 – Albrechtas Brandenburgietis, grašis, 1541 m. Prūsija; 5 – Žygimantas Augustas, pusgrašis, 1548 m., LDK; 6 – Žygimantas Augustas, dvidenaris, 1570 m., LDK; 7 – Zigmantas III Vaza, trys grašiai, 1594 m., Lenkija. G. Rackevičiaus ir V. Overlingo nuotr.

Fig. 7. Coins: 1–2 – the hoard of 16th – early 17th-century silver coins in situ and fused coins; 3 – Sigismund I the Old, groat, 1534, Prussia; 4 – Albrecht of Brandenburg, groat, 1541, Prussia; 5 – Sigismund II August, half groat, 1548, GDL; 6 – Sigismund II August, twopence, 1570, GDL; 7 – Sigismund III Vasa, three groat, 1594, Poland

8 pav. Radiniai: 1–3 – keraminių indų fragmentai; 4 – dubeninio koklio fragmentas; 5–10 – plokštinių koklių fragmentai; 11 – dažniausiai pasitaikiusių plokštinių koklių puošybos pavyzdžiai. XVII a. I pusė. Tautvydo Gegužio rekonstrukcijos, V. Overlingo nuotr.

Fig. 8. Finds: 1–3 – fragments of pottery vessels; 4 – a fragment of a 'bowl-shaped' stove tile; 5–10 – fragments of panel stove tiles; 11 – the most frequently encountered panel stove tile decorations

Šio laikotarpio sluoksniui priskirtas vienas retesnių radinių – žalios spalvos glazūra padengtos XVI a. (?)/ XVII a. plokščiosios čerpės fragmentas (6:4 pav.). Baltos, geltonos, melsvos ir raudonos spalvos glazūra padengtos plokščiosios čerpės Vilniaus miesto tyrinėtojams pažįstamos iš Lietuvos Respublikos prezidentūros teritorijos tyrimų. Jomis XVI a. buvo uždengtas Vyskupų rūmų stogas. Galima manyti, kad XVII a. Radvilų rūmų stogas buvo dekoruotas ir žalios spalvos glazūra padengtomis čerpėmis. Taip pat šiems sluoksniams priskirta įvairių metalinių dirbinių – batų pasagėlių, švininių kulkų ir t. t. liekanų, numizmatinės medžiagos – monetų bei prekių plombų. Šio laikotarpio horizontuose (H_{abs} 109,00–108,10 m) rasti 6 XVII a. 7 dešimtmetyje kaldinti Jono Kazimiero šilingai.

Daugelyje tyrimų ploto vietų nuo XVII a. vidurio paviršiaus iškastos duobės, iš jų 3 su teritorijos ir netoliese buvusių pastatų tvarkymo liekanomis – krosnių koklių, buitinės keramikos fragmentais, įvairios paskirties metaliniais dirbiniais. Vienos duobės užpildui priskirtas Jono Kazimiero šilingas. XVIII a. I pusės sluoksniai sunaikinti XIX a. pradžioje, namo statybos metu. Tai netiesiogiai patvirtina Jono Kazimiero šilingas, rastas sluoksnyje po išlikusiu XIX a. pradžios pastato pirmojo aukšto grindų fragmentu. XVIII a. datuojamos medžiagos nerasta.

XIX a. pradžios namo pertvarinės sienos pamatų duobėje surasta 1719 m. kaldinta Petro I moneta poluška. Tai netiesiogiai parodo šioje vietoje buvusį ir vėliau sunaikintą XVIII a. II pusės sluoksnį. XIX a. pradžioje statytas namas buvo be rūsio. Jau pačiame žemės paviršiuje išryškėjo jo pirmojo aukšto pertvarinių sienų pamatai (3 pav.) bei pirmojo aukšto dviejų (Š) patalpų plytomis klotų grindų fragmentas. Tai XIX a. pradžioje buvusios 3 patalpų ir koridoriaus liekanos. Atidengtos XIX a. pradžios židinio ir šildomosios sienelės (krosnies), kurios šildė dvi namo Š patalpas, liekanos. Židinio ir šildomosios sienelės statybai naudoti neglazūruoti ir vien žalios spalvos glazūra padengti kokliai lygiu paviršiumi. Tyrimo ploto P dalyje tirtas XX a. pradžios griuvenų su pilka žeme, medinių grindų degėsiais ir apdegusiomis olandiško tipo stogo čerpėmis sluoksnis. Jam priskirtos 3 dviejų kapeikų XIX a. monetos, kaldintos 1811, 1813 ir 1875 m. XIX a. pradžios namas buvo rekonstruojamas bei remontuojamas XX a. I ir II pusėje. Tuo laiku buvo pakeistas namo pirmojo aukšto patalpų išplanavimas. XX a. II pusėje išgriautos XX a. I pusės krosnys.

Tyrimų metu surasti XV–XVII a. radiniai (iš viso 2419 vienetai) perduoti į LNM.

Vilniaus St. 41

In 2012, the N part (130 m^2) of the remains of an early 19th-century building was excavated at Vilniaus St. 41 (Figs. 1–3). The creation of a basement for block 4 of the Lithuanian Theatre, Music and Cinema Museum's administration building is planned at this site. The cultural layer was 4.5 m thick. The earliest cultural layer horizon, which is from the first half of the 15th century and contains the remains of coeval household pottery vessels, has survived fragmentally (Fig. 4: 2–3). A fragment of a 15th-century Gothic stove tile and a Prague groat (Fig. 4: 1, 4) were discovered in later layers.

It is possible to think that the earliest traces of the area's habitation and the surface that existed at that time were destroyed during late 16th – early 17th-century construction and landscaping. This was indirectly confirmed by the isolated fragments of 15th-century household pottery vessels found in the 17th-century layers.

16th – early 17th-century layers have survived in a depression seen in the S profile of the excavated area. A unique collection of household pottery vessels was discovered in a layer of light brown soil that formed in the lower part of the depression in the first half of the 16th century (Fig. 5). In addition to the cooking pots known from the earlier period of the late 15th century, vases that began to be produced in the early 16th century were discovered at this site.

The horizons from the first half of the 17th century have survived in almost the entire excavated area. Comparatively few finds were discovered in the layers from this period: isolated panel stove tiles (*Blattkacheln*) from the second quarter of the 16th century that have a polychrome glaze (Fig. 6:1–2), late 16th-century specimens with green glaze decorated with four

coffers, 16th-century 'bowl-shaped' stove tiles (*Schüsselkacheln*) with a square mouth (Fig. 6:3), and the remains of household pottery vessels. A fragment of stone paving with a gutter that date to the first half of the 17th century (Fig. 3:B) had survived in the S part of the area. A foundation fragment from a 17th-century masonry structure was found in the area's W profile. A hoard of 37 16th – early 17th-century silver coins was found near the area's S profile (Fig. 7). The mint year of the latest, precisely datable hoard coin, a Sigismund III Vasa Rīga shilling, was 1604.

Many remnants of stove tiles, which date from the first half of the 17th century, were covered with only green glaze, and were decorated with trellis and coffer designs; local and imported ceramic vessels; household pottery vessels (Fig. 8:1–10); and fragments of isolated 'bowl-shaped' stove tiles with a square mouth (Fig. 8:4) were discovered in the layers from the mid-17th – early 18th centuries. Various metal artefacts are assigned to these layers: the remains of shoe heel plates and lead bullets, and numismatic material: coins and commercial seals. Six John II Casimir shillings minted in the 1660s were found in the horizons from this period.

In many of the excavated areas pits had been dug into the mid-17th-century surface, three of which contained rubbish from putting the immediate and nearby buildings in order: stove tile fragments, household pottery sherds, and various metal artefacts. One pit contained a John II Casimir shilling. The layers from the second half of the 18th century were destroyed in the early 19th century during the construction of a house.

Tauras Poška

Arklių gatvė 18, 18C

2012 m. APC vykdė detaliuosius archeologinius tyrimus Bazilijonų vienuolyno statinių ansamblio ir Švč. Trejybės cerkvės teritorijoje (UK 681), Arklių g.18, 18C Vilniuje. Detalieji tyrimai atlikti Bazilijonų vienuolyno teritorijos ŠV pusėje, rekonstruojamų buvusių vienuolyno ūkinių pastatų vietoje (Arklių g. 18, 18C). Iš viso tyrinėtas 375 m^2 plotas.

Pagal istorinius duomenis, Švč. Trejybės cerkvė galėjo būti pastatyta jau XIV a., Algirdo valdymo laikotarpiu, o Bazilijonų vienuolynas minimas nuo XV a. Žinoma, kad XVI a. pabaigoje – XVII a. vienuolyno pastatai keletą kartų rekonstruoti. Po 1760 m. gaisro vienuolynas perstatytas. Istorinių tyrimų duomenys apie tirtos vietos užstatymą siekia tik XIX a. pradžią. 1804 m. inventoriuje aprašytas ir vienuolyno ūkinis kiemas, čia minimos arklidės, alaus darykla, ledainė. XVIII a. pradžios Vilniaus miesto plane (1737 m.) tirtos teritorijos vietoje pastatų nepažymėta, taip pat pats vienuolyno pastatas bei aplinkiniai namai parodyti kitokios konfigūracijos nei vėlesniuose, XIX a. planuose. 1808 ir 1845 m. planuose vaizdas praktiškai atitinka dabartinę padėtį. XX a. II pusėje vienuolyno pastatai priklausė Vilniaus inžineriniam statybos institutui (dabartinis Vilniaus Gedimino technikos universitetas). Šiuo laikotarpiu buvusio vienuolyno ūkiniuose pastatuose buvo įrengtas garažas, dirbtuvės, pagalbinės ūkinės patalpos (*VAA*, f. 5, b. 3269).

Archeologinių tyrimų metu Arklių g. 18 korpuso Š dalyje (patalpa 1) fiksuotas 0,8–1,2 m storio kultūrinis sluoksnis, kuris didžiojoje tirto ploto dalyje suardytas XX a. II pusėje įrenginėjant šiluminį mazgą. XVII a. II puse datuotas